

Dvanáctiletý osiřel a pustošivý vpád Bocskayových hajduků ztenčil jeho zděděný majetek. Po základním vzdělání, nabytém na bratrské škole nevysoké úrovně ve Strážnici, dostal se teprve více než patnáctiletý na vyšší školu přerovskou. Zde však za vedení seniora Lanecia vynikl a podporou Karla z Žerotína byl r. 1611 vypraven na studia do západního Německa. V nassavském Herbornu byl na akademii, proslulé kázní, jeho učitelem Johann Fischer-Piscator, pilný vykladač bible, a přepilný encyklopedik Joh. Heinrich Alsted, žák Polanův o málo starší než Komenský, rovněž zakotvený v biblickém studiu. Vedle Žalmů věnovali herbornští učitelé zvláštní pozornost knize Zjevení a docházeli na jejím základě k millenárnímu chiliasmu. Komenský zde získal rozhled po filosofii, byl utvrzen v bratrském biblicismu a přijal i chiliasmus. Po krátkém pobytu v Holandsku studoval ještě v Heidelbergu, kde tehdy přednášel potomní dvorní kazatel Fridricha Falckého Abraham Scultetus a starozákonník David Pareus. Pareus vydal právě r. 1614 smírčí spis *'Irenicum'* s plánem na překonání rozdílu mezi luterskými a kalvinisty. Mezi příklady smírné cesty uvedl uspořádání církevních poměrů polských Sandoměřským konsensem a v Čechách na základě české konfese. Komenského irenismus, pro nějž měl základy nepochybně již z Přerova, byl *'Irenikem'* významně povzbuzen.

Po návratu do vlasti r. 1614 vyučoval nadějný jáhen na přerovské škole. Činnost čistě školská jej poutala již tehdy, jak svědčí latinská učebnice, kterou r. 1616 vydal v Praze. Ale škola mu zdaleka nestačila. Již když byl vzdálen od vlasti, pojal velikou touhu posloužit svému národu povznesením jeho vzdělaností. Začal pracovat na *'Pokladu českého jazyka'*. S velikým rozletem jal se sepisovat českou encyklopedii *'Theatrum universitatis rerum'*, pojatou širě než učinil v obdobném spise Konečný. Poměrně brzy, již čtyřiatvacetiletý, byl vysvěcen na kněze a r. 1616 poslán za duchovního správce do Fulneku. Jako duchovního pastýře zaujal jej sociální problém, v české reformaci vždy živě sledovaný. V *'Listech do nebe'* [1619] neprotestuje ovšem s Chelčickým proti samé feudální soustavě *'trojího lidu'*, ale hledá řešení krise v probuzení křesťanského smýšlení a jednání boha-

tých i chudých, které oboje postavil pod Kristovo vedení a pod jeho brzký soud. Netajil, že stojí na straně chudých, ač sám nebyl nezámožný a sňatkem s měšťanskou dcerkou z bratrské rodiny jeho zámožnost stoupla. Zájem o vlast jej vedl k sepisování dějin Moravy a k nákresu mapy Moravy, na ten čas výbornému, vděčnost k přerovskému patronu k dílu o rodu žerotínském. Duch zřejmě všestranný neodváděl ho však od úkolů duchovenských, a i zde se snažil učinit víc, než vyžadovala přímá duchovní péče o sbor. Začal sestavovat příruční výtah z bible, *'Manualník'*; pro mladé kazatele napsal *'Zprávu a naučení o kazatelství'*; zvláštním spiskem řešil záporně otázku, přinášejí-li ještě andělé božská zjevení. To vše je úvod k bohaté literární i jiné činnosti pozdějšího seniora Jednoty a velkého pedagoga.

Klid zjednaný úmluvami z let 1608—1609 byl v Čechách rušen občasnými hlasy nečetných, ale ze Saska nadále podněcovaných *výrazných luteránů*, které urgovaly brzké úplné splnutí Jednoty s evangelickou církví a zároveň žalovaly, že prý se Bratří jen neupřímně kryjí Českou konfesi; odchylují se od ní svým kalvinismem. Po Leyserovi [† 1610] pokračoval v neblahé polemice zejména Dr Matyáš Hoě z Hoěneggu, jenž byl v letech 1611—1613 farářem při nově zbudovaném německém luterském chrámu pražském a pak se stal dvorním kazatelem a rádcem saského kurfiřta Jana Jiřího. Jako kazatel v Praze vzbudil svým protikalvinským horlením takový odpor, že při jeho odchodu z Prahy kdosi vyvěsil jeho jméno na staroměstské šibenici, což Hoě velmi těžce nesl a nezapomněl. Kněz Viktorin Vrbenský se obrátil dvojím spisem [1614—1615] proti Bratřím s tvrzením, že Česká konfese je pravá Augsburská a že je nutno ji hájit před kalvinismem. Vždy se rozumělo, že výtky z kalvinismu padá především na Bratry. R. 1617 došlo opět k ostřejšímu útoku proti nim a zdálo se, že za ním stojí určité osoby z konsistoře. Bratří se bránili, a vcelku byla udržována shoda, neboť převládal směr umírněný a zejména páni usilovali vždy o smír. Budovec stál na stráži svého díla.

Jednotě tyto hlasy příliš neškodily. Výtky z kalvinismu pozbývala ostří při jeho šíření i mimo Jednotu v rámci společné